

FRANKOFONIA: SPOŁECZNE PRZEMIANY, EWOLUCJA TOŻSAMOŚCI I WYZWANIA PRZYSZŁOŚCI

dr hab. Agnieszka Włoczewska, Pracownia Literatury Francuskiej i Frankofońskiej, Uniwersytet w Białymstoku

29. Dni Kultury Francuskiej i Frankofonii

**Centrum Polsko-Francuskie Côtes d'Armor –
Warmia i Mazury w Olsztynie**

ONÉSIME RECLUS, 1837-1916
W 1880 ROKU WPROWADZIŁ NEOLOGIZM
FRANKOFOŃSKI - FRANCOPHONE

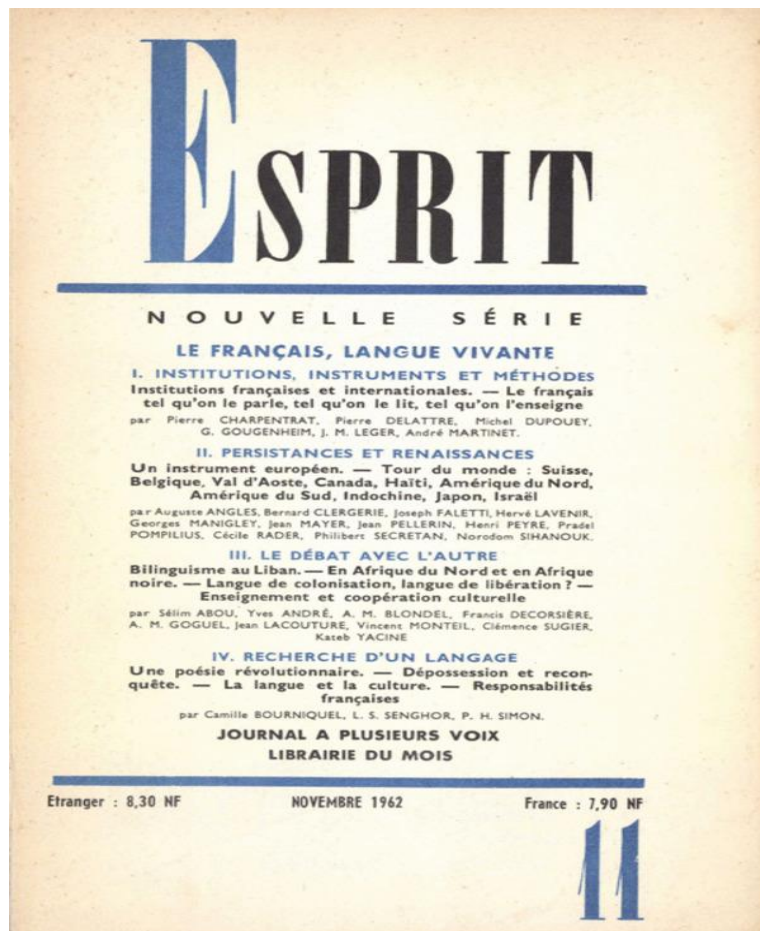
NARODZINY SŁOWA „FRANKOFOŃSKI” - 1880

„Odsuńmy póki co rozważania nad czterema wielkimi krajami: Senegalem, Gabonem, Kochinchiną, Kambodżą. Ich przyszłość, z punktu widzenia frankofońskiego pozostaje nadal wielce niepewna, za wyjątkiem może Senegalu”.

(„Nous mettons aussi de côté quatre grands pays, le Sénégal, le Gabon, la Cochinchine, le Cambodge dont l'avenir au point de vue « francophone » est encore très douteux sauf peut-être pour le Sénégal”, ds. M. Tétu, *Francophonie...*, p. 43)

1880-1930: *FRANKOFOŃSKI* JAKO NEOLOGIZM

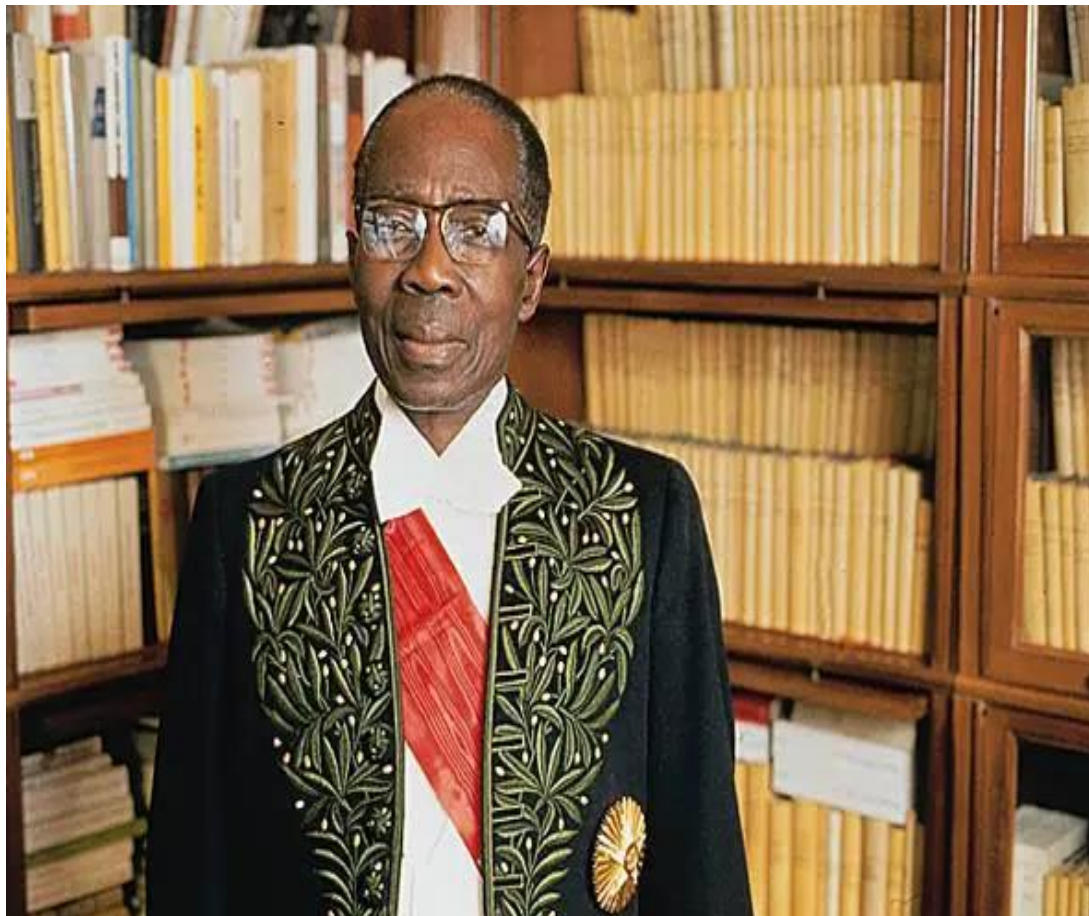

W 1932 r. słowo wchodzi do 20 edycji słownika języka francuskiego Larousse'a; odtąd w oficjalnym użyciu.

W 1962 r. czasopismo *Esprit* poświęca numer specjalny frankofonii zdefiniowanej jako „świadomość frankofońska”. Słownik Larousse poszerza definicję o informację: „wspólnota tworzona przez ludy mówiące językiem francuskim”.

Léopold Sédar Senghor, 1906-2001

jeden z ojców założycieli Frankofonii

„Stworzenie wspólnoty języka francuskiego (...) wyraża potrzebę naszej epoki, w której człowiek zagrożony postępem naukowym, który sam zainicjował, chce stworzyć nowy humanizm, który byłby jednocześnie na jego miarę i na miarę wszechświata”.

„La création d'une communauté de langue française [...] exprime le besoin de notre époque, où l'homme, menacé par le progrès scientifique dont il est l'auteur, veut construire un nouvel humanisme qui soit, en même temps, à sa propre mesure et à celle du cosmos » (propos de la Conférence à Niamey, 1969; ds. encyclopédie de la Francophonie)

néгриude – murzyńskość vs. francité - francuskość

francité – francuskość:

termin konkurencyjny do słowa *frankofoński*; oznacza wszystko, co dotyczy narodu francuskiego, jego kultury. Promowany przez władze w kontekście misji cywilizacyjnej i asymilacji.

Murzyńskość: neologizm stworzony w 1935 r. przez Aimé Césaire'a, jako przeciwieństwo *francuskości* uznanej za narzędzie propagandy i kolonialnego reżimu. Rozwija go w artykule:

„Conscience Raciale et Révolution Sociale” (*Etudiant Noir*, 1935)

oraz w *Cahier d'un retour au pays natal*, *Discours sur le colonialisme*, *Discours sur la Négritude*.

négritude – apoteoza murzyńskości

Léopold Sédar Senghor, *Chants d'ombre*

« Nuit qui me délivres des raisons
des salons des sophismes,
des pirouettes des prétextes, des
haines calculées des carnages
humanisés
Nuit qui fond toutes mes
contradictions, toutes
contradictions dans l'unité
première de ta négritude. »

„Nocy wyzwalająca mnie od racji
salonów sofizmów,
od piruetów pretekstów
od wyrachowanych nienawiści
jatek humanistów
Nocy stapiająca wszystkie me
przeciwieństwa w pierwotną
jedność twojej murzyńskości”.

négritude – apoteoza murzyńskości

Léopold Sédar Senghor, *Femme noire*

- Femme nue, femme noire
Vêtue de ta couleur qui est vie, de ta forme qui est beauté (...)
- Fruit mûr à la chair ferme, sombres extases du vin noir, bouche qui fais lyrique ma bouche
Savane aux horizons purs, savane qui frémit aux caresses ferventes du Vent d'Est (...)
- Je chante ta beauté qui passe, forme que je fixe dans l'Eternel
Avant que le destin jaloux ne te réduise en cendres pour nourrir les racines de la vie

- Kobieta naga, kobieto czarna

Ubrana w skórę koloru życia, w formę, która jest pięknem (...)

- Owocu dojrzały o miąższu jędrnym, o mroczne ekstazy czarnego wina, o usta, które każą moim śpiewać

Sawanno o czystych horyzontach, sawanno drżąca od gwałtownych pieszczot Wschodniego Wiatru (...)

- Wyśpiewuję twą piękność, która przemija, formę, którą utrwalam w Wieczności

Zanim zazdrosne przeznaczenie nie zetrze cię na popiół, by nakarmić nim korzenie życia

négritude – murzyńskość w literaturze

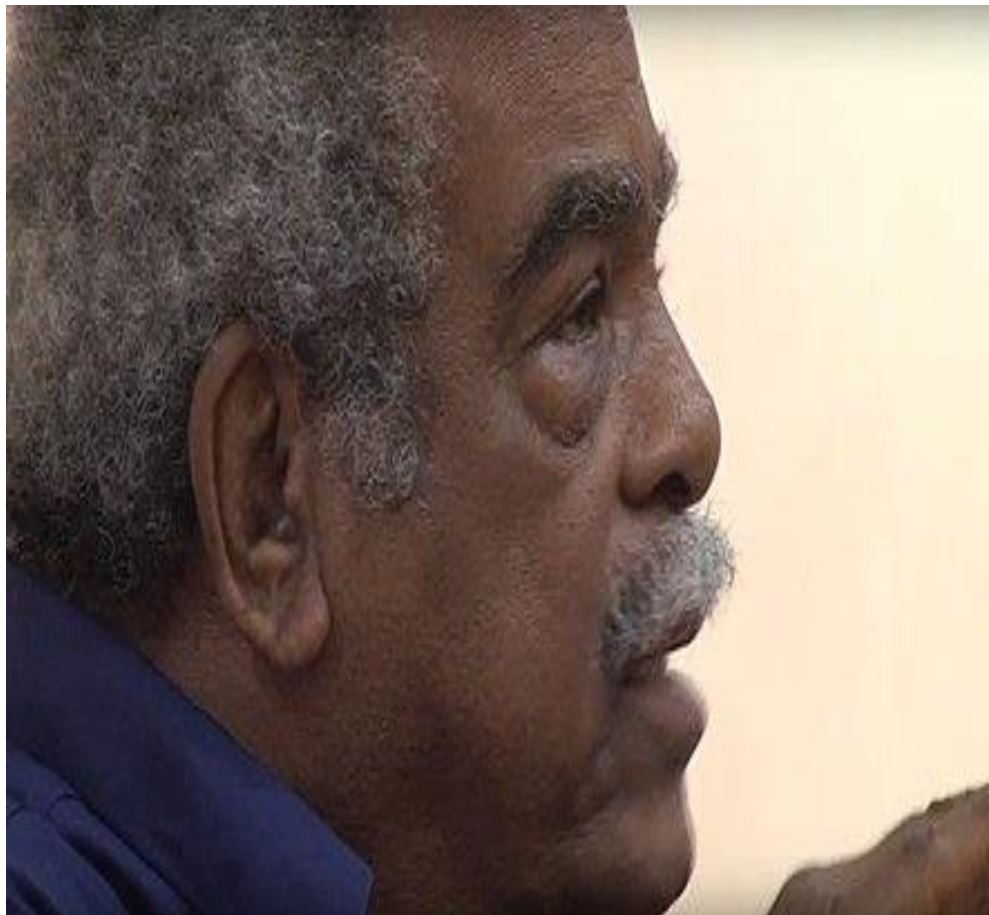
- W.E.B. De Bois, *Les Âmes du peuple noir* (1903)
- René Maran, *Batouala* (1921)
- Aimé Césaire: *Cahier d'un retour au pays natal* (1939)
Discours sur le colonialisme (1950)
Discours sur la Négritude (1987)
- Claude McKay, *Ghetto noir* (1928) i *Banjo* (1929)
- poèmes de Léon-Gontran Damas
- *Anthologie de la poésie nègre et malgache*, Léopold Sédar Senghor, z przedmową Jean-Paul Sartre'a *Czarny Orfeusz*

kontrowersje wokół
murzyńskości

Aimé Césaire, jeszcze w latach 1960, odstąpił od Murzyńskości jako zjawiska niosącego ciężki i bolesny ładunek (DsN, s. 76) i ostrzegał, że może stać się przyczyną podziałów i niezgody jeśli nie osadzi się jej w kontekście historycznym lat 1930-40.

Od kreolizacji do antylskości

W latach 1960 Edouard Glissant definiuje zjawisko wyodrębniające się z frankofonii. Podstawą jest proces kreolizacji:

zachodzi ona na terenie, na którym mieszkają przedstawiciele różnych kultur. Elementy ich mieszają się, przenikają, ale nigdy nie tracą swej pierwotnej tożsamości.

Kreolizacja przeciwstawia się idei tygla kulturowego (właściwego dla USA).

od antylskości do kreolskości

Na obszarze Antyli (Karaiby), z procesu, jakim jest *kreolizacja* zrodziło się zjawisko *antylskości*:

sposób istnienia właściwy ludziom zamieszkującym wyspy antylskie, pochodzących z różnych części świata, a więc z różnych cywilizacji i kultur.

Z *antylskości* zaś wyłoniła się *kreolskość*

W 1989 r. ukazał się manifest *Éloge de la Créolité – Pochwała Kreolskości*, którego autorami są **Jean Bernabé, Patrick Chamoiseau, Raphaël Confiant**.

kreolskość

«Ni Européens, ni Africains, ni Asiatiques, nous nous proclamons Créoles. Cela sera pour nous une attitude intérieure, mieux : une vigilance, ou mieux encore, une sorte d'enveloppe mentale au mitan de laquelle se bâtera notre monde en pleine conscience du monde. Ces paroles que nous vous transmettons ne relèvent pas de la théorie, ni de principes savants. Elles branchent au témoignage. Elles procèdent d'une expérience stérile que nous avons connue avant de nous attacher à réenclencher notre potentiel créatif, et de mettre en branle l'expression de ce que nous sommes. Elles ne s'adressent pas aux seuls écrivains, mais à tout concepteur de notre espace (l'archipel et ses contreforts de terre ferme, les immensités continentales), dans quelque discipline que ce soit, en quête douloureuse d'une pensée plus fertile, d'une expression plus juste, d'une esthétique plus vraie. Puisse ce positionnement leur servir comme il nous sert. Puisse-t-il participer à l'émergence, ici et là, de verticalités qui se soutiendraient de l'identité créole tout en élucidant cette dernière, nous ouvrant, de ce fait, les tracées du monde et de la liberté.»

„Nie jesteśmy ani Europejczykami, ani Afrykańczykami, ani Azjatami. Ogłaszamy się Kreolami. Będzie to dla nas postawa wewnętrzna; lepiej – czujność; albo jeszcze lepiej – rodzaj osłony mentalnej w której środku wzniesie się nasz świat w pełni świadom świata. Słowa, które wam przekazujemy, nie wywodzą się z teorii ani z uczonych zasad. Płyną prosto ze świadectwa. Wywodzą się z doświadczenia bezpłodności, które stało się naszym udziałem zanim znów odsłoniłmy naszą moc tworzenia i zanim znów zaczęliśmy sami mówić o sobie. Nie zwracają się do samych tylko pisarzy, lecz do każdego współtwórcy naszej przestrzeni (archipelag i jego zasięgi z ubitej ziemi, bezkresy kontynentów), bez względu na dyscyplinę, w jakiej się porusza, poszukując w znoju myśli płodniejszej, wyrażenia bardziej dosadnego, estetyki prawdziwszej. Niechże nasza postawa posłuży mu tak, jak posłużyła nam. Niechże dane mu będzie uczestniczyć w wyłanianiu się, tu i tam, wsporników, które podtrzymają tożsamość kreolską i odpowiednio ją naświetlają otwierając i nam tym samym ścieżki świata i wolności”.

Bibliografia selektywna

OR gips: <https://www.musee-orsay.fr/fr/oeuvres/onesime-reclus-5136>

OR foto: <https://www.larepubliquedespyrenees.fr/pyrenees-atlantiques/orthez/onesime-reclus-le-geographe-orthezien-a-l-origine-du-concept-de-la-francophonie-5068828.php>

Esprit: <https://esprit.presse.fr/tous-les-numeros/le-francais-langue-vivante/22>

LSS: <https://www.sofoot.com/articles/un-homme-stade-leopold-sedar-senghor-foot-patrimoine>